

мови, йому збагнути практично не вдається. Що він успішно демонструє у своєму пісному перекладі з англійської мови на українську.

Ідіоми — це не звичайні лексичні вирази. Вони є наслідком взаємодії історичних, економічних, культурних і, звичайно, мовних явищ, які залишили свій відбиток у мові у вигляді сталих конструкцій. Тому кожна ідіома має свою цікаву біографію, яку досліджують лінгвісти, філологи, і навіть історики.

Література

1. Большой англо-русский словарь / И.Р. Гальперин. — М.: Советская энциклопедия, 1972. — 1685 с.
2. Essential English Idioms. An Up-to-Date Guide to the Idioms of British English / Richard A. Spears, Betty Kirkpatrick. — Chicago: NTC Publishing Group Inc., 1999. — 278 p.
3. Queen Engr'd of Denmark // The Times. — 2000. — November 8.

Lyudmyla Zhukorska. Influence of Idioms on the Text Understanding and Perceiving. The articles discusses the problems of the idiom usage in the English language. It shows the influence of word order on the text understanding and perceiving.

Ганна Хомечко

Мовні та смислові жанротвірні компоненти англійської казки

У статті розглядаються смислові особливості казки Кеннета Грехема “Вітер у верболозах”, а також комплекс лексичних та синтаксичних засобів досягнення ритмізації та динамізації тексту, які можна трактувати як жанротвірні засоби взагалі.

Незважаючи на те, що авторська казка на відміну від народної казки несе на собі вплив авторської особистості та його творчої манери, все ж можна виділити деякі засоби, до яких автор вдається найчастіше і які можна вважати такими, що виділяють жанр казки серед інших жанрів.

Казка “Вітер у верболозах” виявилась вдячним матеріалом для такого аналізу, оскільки на тексті однієї казки можемо побачити весь спектр стилістичних засобів.

Цей твір надзвичайно цікавий ще й тим, що може сприйматись читачами різного віку і є невичерпним джерелом мудрості, доброго гумору, захоплюючих пригод, а для дослідника — скарбницею барвистої мови. В англійському світі “Вітер у верболозах” є однією з найпопулярніших книг: діти виховуються на ній, а потім дорослі протягом цілого життя не раз перечитують книгу і цитують у різних ситуаціях. У цьому плані казка “Вітер у верболозах” стоїть дуже близько до “Аліси у країні чудес”. Ці два твори відповідають твердженню відомого дослідника казок Дж.Р.Р. Толкіна про те, що казки не треба спрощувати, адаптувати для дітей, оскільки вони здатні сприйняти усе, хоча на своєму рівні. Навпаки, завищуючи планку їхнього сприйняття, ми сприяємо швидкому розвитку дітей. Маленькі читачі, можливо, інтуїтивно відчують про що йдеться, але це виставляє їм горизонти для майбутнього.

Розглянувши мовні та смислові особливості казки і врахувавши частоту вживання певних засобів, було визначено ряд характерних ознак жанру.

Наскрізним явищем у казці “Вітер у верболозах” є антропоморфізм. Хоча головні герої — це Щур, Кріт, Жаба, Борсук, у них ми відразу впізнаємо різні типи людей. Це тонка іронія на природу англійця і людини взагалі. Таке зіставлення лише підсилює контраст між далеко недосконалою людською натурою і простим, чистим, ширим і тому надзвичайно чудовим світом природи. У казці тварини хоча і не позбавлені певних вад, але завжди ширі, чесні, доброзичливі, готові допомогти один одному; ними ніколи не опановують заздрощі, лицемірство, владолюбство. Лише потрапляючи під вплив людей, тварини змінюються на гірше.

Взагалі антропоморфізм Грехема досить мінливий. Деколи герої виступають як тварини, деколи як люди. Але такі переходи сприймаються дуже природно, оскільки автор майстерно оперує розмірами і обставинами. Ми зустрічаємо персонажів не лише на лоні природи — на

озері чи у лісі —, але також у поїзді, суді і навіть в'язниці. Вони багато подорожують, і це дає автору можливість показати людське суспільство яскраво і різнобічно.

До смислових особливостей казки можна віднести і вільне оперування розмірами. Автор описує намагання Крота і Щура осідлати коня як зовсім природну річ.

"... Toad led his companions to the paddock and set them to capture the old grey horse, who, without having been consulted and to his own extreme annoyance, had been told off by Toad for the dustiest job in this dusty expedition... .. At last the horse was caught and harnessed, and they set off, all talking at once, each animal either trudging by the side of the cart or sitting on the shaft, as the humour took him" [1, 71-72].

Мовні особливості казки можна поділити на дві великі групи: лексичні та синтаксичні. Серед лексичних ознак основною характерною жанротвірною особливістю можна вважати наявність груп і рядів лексики, які також є засобом досягнення антропоморфізму. Ці тематичні лексичні групи називають семантично-асоціативними групами (САГ). Антропоморфізм великою мірою досягається завдяки лексиці, взятій зі світу людини. У тварин в казці такі ж побут, одяг, їжа, житло і навіть почуття, як у людей.

Семантико-асоціативні групи можна поділити на дещо вужчі угруповання, які ми називаємо асоціативно-тематичними рядами (АТР).

САГ "річ" поділяється на такі асоціативно-тематичні ряди:

1. АТР "дім і меблі": *parlour, door, carpet, arm-chair, loft, etc.* Цей ряд є найбільшим.
2. АТР "їжа": *bacon, ham, ale, captain's biscuits, stew,* і т.д.
3. АТР "одяг": *coat, dressing-gown, apron, shirt,* і т.д.

Нижче подано уривок, який не лише містить слова з АТР "їжа", але також показує характерні особливості оповіді героїв. Щур говорить настільки швидко, що автор подає увесь мовний потік без будь-яких інтервалів, як одне слово, яке неможливо розмежувати на якісь смислові групи.

"What's inside it?" asked the Mole, wriggling with curiosity.

"There's cold chicken inside it," replied the Rat briefly,

"coldtonguecoldhamcoldbeefpickledherkinssaladfrenchrollscresssandwichespotted meatgingerbeerlemonadesodawater-..."

[1, 49].

САГ "людина" представлена АТР "Частини тіла": *eyes, shin, legs, etc.*

"A brown little face with whiskers.

A grove round face, with the same twinkle in its eye that had first attracted his notice. Small neat ears and thick silky hair.

It was water Rat!" [1, 46].

Казка виділяється варіюванням різних стилів мовлення. Поряд з досить вишуканою лексикою вживаються розмовні і навіть сленгові слова, що створює доброзичливу атмосферу, і читач відчуває себе заглиблено, комфортно, ніби перебуваючи у товаристві старих друзів. Це такі слова як: *to scrooge* ("штовхати", "затискати"), *idle dog* ("ледар"), *done for* ("нічого не вартий, поганий"), *to do somebody* ("зробити з когось дурня"), *to stop on* ("не рухатись з місця") та ін.

Кеннет Грехем виявляє велику винахідливість та оригінальність щодо словотвірних моделей, завдяки чому його мова набуває динамізму, а також особливого стилістичного забарвлення. Часто автор творить власні слова чи словосполучення відповідно до продуктивних способів словотвору.

"All was a-shake and a-shiver — glints and gleams and sparkles, rustle and swirl, chatter and bubble." [1, 45]

Слова "*a-shake*", "*a-shiver*", "*a-quiver*" утворюються як предикативні прикметники типу "*afloat*".

Щодо власних назв продуктивним є морфологічний спосіб утворення демінутивів. Найчастіше використовується суфікс — *-y* (наприклад *Ratty, Toady*), який несе значення зменшеності і пестливості. Дослідження показують, що категорія демінутивності в англійській мові не настільки продуктивна, як в українській. Але у казці їх вживання вмотивовано особливістю читачької аудиторії і може вважатись жанротвірною рисою.

Ономатопоетичні слова *cloop, sploosh, poop-poop* та ін. роблять ситуацію реалістичнішою, її легше уявити й сприйняти, читач відчуває динаміку і несподіваність дії. Наведені вище слова досить оригінальні, але загалом ономатопоетична лексика характерна як для англійської, так і для української мови: *cuckoo, clang, pad, boom, buzz; бринь, хлоп, шусть, черк, дзинь*.

Серед стилістичних засобів, функціонування яких базується на маніпулюванні лексичними значеннями слів, варто виділити вживання порівняння або комбінацій порівняння і гіперболи, інакше гіперболізованих порівнянь.

"... the light seemed to be draining away like flood-water" [1, 88].

"... every room was ready, and as clean as a new pin" [1, 300].

Часто функція вживання порівняння полягає у створенні гумористичного ефекту.

"... the Rat proceeded to play upon the inexperienced Mole as on a harp" [1, 71].

Каламбур або гра слів базується на одночасній реалізації двох значень одного слова (яке повторюється) у тому самому контексті.

Наприклад *"... take him not as you find him but when you find him"* [1, 83].

У цьому прикладі гра слів базується на полісемантиці дієслів *"to take"* і *"to find"*.

Варто виділити таке типове для жанру казки явище, як персоніфікація, тобто приписування неживим об'єктам таких ознак людського існування — здатності думати, говорити, відчувати, діяти. Персоніфікація отримує своє вираження в основному завдяки лексичним засобам, які отримують зовсім інше функціональне навантаження.

В аналізованій казці рослини, а також речі домашнього вжитку, виступають як уособлення людей. Використання цього засобу у казках пояснюється тим, що дітям набагато легше переступити за межі тих умовностей, в яких існує більшість дорослого світу, і сприйняти фантазію як щось абсолютно звичне.

"The ruddy brick floor smiled up at the smoky ceiling; the oaken settles, shiny with long wear, exchanging cheerful glances with each other; plates on the dresser grinned at pots on the shelf, and the merry firelight flickered and played over everything without distinction" [1, 107].

Тварини і рослини розуміють мову один одного і взагалі гармонійно співіснують, утворюючи чудовий і загадковий світ природи. Наприклад, коли Кріт і Щур шивуть рікою, вони чують розмову Очеретинок:

"You hear better than I", said the Mole sadly. I cannot catch the words.

"Let me try and give you then", said the Rat softly, his eyes still closed. "Now it is turning into words again — faint but clear — Lest the awe should dwell — And turn your frolic to fret — You shall look on my power at the helping hour — But then you shall forget! Now the reeds take it up — forget, forget, they sigh, and it dies away in a rustle and a whisper. Then the voice returns —

"Lest limbs be reddened and rent — I spring the trap that is set — As I loose the snare you may glimpse me there — For surely you shall forget!" [1, 183-184].

"Вітер у верболозах" належить до довгого типу казок, і це визначає її лексичні і синтаксичні особливості. У довгих казках не завжди дотримуються таких рис коротких казок, як чітка структура, лаконічність, динамізм. Спрямованість казки на універсального читача зумовлює наявність у ній досить добірної лексики, довгих складних речень, еліптичних діалогів, для розуміння яких необхідний значний мовний досвід, та інших лексичних та граматичних явищ, які і відрізняють її від інших творів жанру казки.

Характерною рисою є чергування розмовного і піднесеного стилів, причому останній характеризується вживанням складних і вишуканих слів: *exceedingly, exasperate, radiant, exhausted, conceited*. Така лексика, а також географічні назви не завжди є знайомими і зрозумілими дітям. Казка "Вітер у Верболозах" насичена ідіоматичними виразами, приказками, прислів'ями, грою слів, які також незрозумілі дітям молодшого віку, але створюють надзвичайну колоритність твору. Однак діти відчувають, хоча деколи і на підсвідомому рівні, гумористичний ефект, який пронизує казку. Цей ефект досягається вдавано серйозним тоном оповіді, який, насправді, спрямований на іронічне представлення певних явищ чи образів. Прикладом цього може бути опис вечері Крота і Щура:

"Conversation was impossible for a long time; and when it was slowly resumed, it was that regrettable sort of conversation that results from talking with your mouth full. The Badger did not

mind that sort of thing at all, nor did he take any notice of elbows on the table, or everybody speaking at once ...

... When supper was really finished at last, and each animal felt that his skin was now as tight as was decently safe ... [1, 108-109].

Якщо говорити про характерні риси синтаксичної будови казки, то тут автор повинен дотримуватись певних вимог, які диктують особливості читацької аудиторії. Оскільки у дітей короткотривала концентрація уваги і сприйняття проходить переважно на емоційному рівні, автор повинен зберігати динамізм та ритм оповіді, щоб утримати увагу маленьких читачів.

Важливим засобом мобілізації читацької уваги є ритм і римування. Уривок розмови Очеретинок, який був наведений, коли ми обговорювали персоніфікацію, показує як ритм і римування динамізують оповідь. Використання цих засобів створює у читача враження присутності там, а також підсилює поетичну атмосферу та емоційне забарвлення опису природи.

Серед засобів ритмізації та динамізації розповіді виділимо вживання паралельних конструкцій. У нижченаведеному прикладі щоб передати надзвичайно сильне напруження і хвилювання Щура вжиті паралельні конструкції, але ці вирази вимовляються настільки швидко, що стали складними словами:

"The Rat, on the other hand, was running round the room busily, with his arms full of weapons of every kind, distributing them in four little heaps on the floor and saying excitedly under his breath, as he ran, "Here's-a-sword-for-the-Rat, here's-a-sword-for-the-Mole, here's-a-sword-for-the-Toad, here's-a-sword-for-the-Badger! Here's-a-pistol-for-the-Rat, here's-a-pistol-for-the-Mole, here's-a-pistol-for-the-Toad, here's-a-pistol-for-the-Badger! And so on, in a regular, rhythmical way, while the four little heaps gradually grew and grew" [1, 284].

Паралельні конструкції, як правило, містять однорідні члени речення. Дуже часто це дієслова, нанизування яких створює динамізм дії.

Оскільки діти молодшого віку легше сприймають емоційно забарвлену мову, казки містять багато окличних речень. Вони спрямовані на вираження ставлення мовця до певних речей, явищ чи понять, викликають емоційну реакцію читача, і надають тексту більшої експресивності та динамізму.

"O, Ratty! You can't think how obliged I am to you for consenting to come on this trip!

I wouldn't have gone without you, and then I might never have seen that — that swan, that sunbeam, that thunderbolt! I might never have heard that entrancing sound, or smelt that bewitching smell! I owe it all to you, my best of friends!" [1, 79-80].

У цьому уривку є п'ять окличних речень. Таким чином Жаба хоче висловити свої почуття до Щура, особливо свою вдячність. Але оскільки Жаба є досить легковажним, то його піднесений надто патетичний стиль мовлення створює гумористичний ефект.

Якщо автор хоче привернути увагу до якогось моменту, він використовує цілий ланцюг окличних речень.

"Afraid?" murmured the Rat, his eyes shining with unutterable love. "Afraid! Of him? O, never, never! And yet — and yet — O, Mole, I am afraid!" [1, 179].

Текст казки "Вітер у верболах" ритмічно зорганізований завдяки чергуванню довгих і коротких речень. Короткі речення творять свого роду прелюдію для подальшої оповіді. Такі довгі уривки розслабляють і заколискують читача, але несподіване коротке речення активізує його. Короткі речення, як правило, побудовані за принципом аналогії, тобто представляють паралельні конструкції.

"Then the whistling began.

Very faint and shrill it was; and far behind him, when first he heard it; but somehow it made him hurry forward. Then, still very faint and shrill, it sounded far ahead of him, and made him hesitate and want to go back. As he halted in indecision it broke out on either side, and seemed to be caught up and passed on throughout the whole length of the wood to its farthest limit. They were up and alert and ready, evidently, whoever they were! And he — he was alone, and unarmed, and far from any help; and the night was closing in.

Then the pattering began.

He thought it was only falling leaves at first, so slight and delicate was the sound of it. Then as it grew it took a regular rhythm, and he knew it for nothing else but the pat-pat-pat of little feet still a very long way off... [1, 89-90].

Ще одним засобом творення ритму можна вважати перелічення, тобто повторення певних слів чи фраз.

*"There seemed to be **no end to this wood, and no beginning, and no difference in it, and, worst of all, no way out**"* [1, 97].

При переліченні часто формуються ланцюги контекстуальних синонімів.

*"All was **a-shake and a-shiver — glints and gleams and sparkles, rustle and swirl, chatter and bubble. The Mole was bewitched, entranced, fascinated**"* [1, 45].

Поданий вище уривок містить лише два речення, але фактично дванадцять слів (вони підкреслені) перебувають у синонімічному відношенні між собою, формуючи морфологічні групи дієслів, іменників і дієприкметників минулого часу.

Як видно з прикладів, перелічення та однорідні члени речення значно підсилюють ритм висловлювань, що базується на лексичних повторах і синтаксичних паралелізмах.

Існує загальна тенденція вважати, що динамізм характерний для коротких казок, а описовість — для довгих.

Але у казці "Вітер у верболозах" (яка, без сумніву, належить до довгих казок) ці два прийоми поєднуються.

Динамізм, як правило, досягається за рахунок трьох синтаксичних і фонетичних факторів: короткі синтагматичні конструкції, переважання наголошених складів над ненаголошеними і наголошені зачини.

У нижченаведеному прикладі динамізм досягається послідовністю віддієслівних іменників, що позначають рух, і дозволяють читачеві відчутти швидкість, стрімкий ритм дії.

"Then a short, quick run forward — a fault — a check — a try back; and then a slow, steady, confident advance" [1, 135].

В оповіді Кеннета Грехема динамізм переважає. Темп сповільнюється, коли мовлення набуває поетичного чи ліричного забарвлення. Найчастіше це стосується захопленням автора природою. Але і тоді автор не описує пейзажі, а подає повні ліризму спогади про побачені пейзажі, повні явного і прихованого емоційного забарвлення, яке досягається через повтори, окличні речення, алітерацію, і т.д.

У казці "Вітер у верболозах" описова манера викладу поєднується з діалогами. Діалоги характеризуються великою кількістю розмовних конструкцій, які роблять стиль мовлення менш формальним і створюють дружню атмосферу.

"Couldn't you ask him here — dinner or something?" said the Mole [1, 83].

"I love it", said Toad. "I simply dote on it. Never so happy as when I've got both arms in the wash-tub. But, then, it comes so easy to me! No trouble at all! A real pleasure, I assure you, ma'am!"

"What a bit of luck, meeting you!" observed the barge-woman, thoughtfully". A regular peace of good fortune for both of us!" [1, 242].

Ще декілька прикладів розмовних виразів, які створюють живу оповідь: *"Bother! Talk about your old river! Me complain... Come in with you There's a good fellow! That will be one in the eye for Badger! Well may you ask! I'll learn'em! I'll see you in hell first! They are going it, the Weasels! Stir your stumps!"* [1, 43, 73, 79, 106, 131, 256, 275, 285, 294].

Отже, аналіз казки "Вітер у верболозах" виявив ряд смислових і мовних особливостей, деякі з яких можна віднести до характерних рис жанру казки.

Серед смислових особливостей казки варто виділити явище антропоморфізму. Досить часто автори вдаються до нього, щоб спроектувати виміри людського суспільства на інше середовище, в даному випадку середовище тварин. Таким чином, можна з однієї сторони зробити текст зрозумілішим для дітей, оскільки їм вже знайомі деякі засади і правила існування людського суспільства, а з іншої сторони це дає змогу споглядати явища та предмети і дещо завуальовано давати їм оцінку. Антропоморфізм створюється, в основному, завдяки використанню лексики, взятої із світу людей. Лексичні засоби казки виявляють тенденцію до утворення лексичних мікросистем (семантично-асоціативних груп) відповідно до певних семантично — асоціативних рис.

Динамічна та ритмічна організація тексту як засіб концентрації уваги читача досягається за рахунок таких синтаксичних засобів, як паралельні конструкції, окличні речення, перелічення, чергування довгих і коротких речень.

Для казок характерне також вживання порівнянь, особливо гіперболізованих порівнянь, а також розмовної лексики та розмовних конструкцій, які деформалізують текст.

Література

1. Kenneth Grahame. *The Wind in the Willows*. — Moscow: Progress Publishers, 1981. — 359 p.

*Hanna Khomechko. Linguistic and Semantic Genre-Forming Components of the English Fairy-Tale. The article is devoted to the analysis of linguistic and conceptual peculiarities of the fairy-tale by Kenneth Grahame **The Wind in the Willows** that can be considered to be genre-forming elements. Such universal phenomena as anthropomorphism and personification and means of their realization are being investigated. The emphasis is laid on the analysing lexical and syntactic peculiarities, namely lexical groups and groupings, word-forming models, simile and comparison, hyperbole, play on words. Rhythm and rhyme as means of dynamic organization of narration are also considered in the article.*

Олена Шонь

Асоціативна іронія і засоби її актуалізації

Проблема іронії та механізмів її реалізації розглядається у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях неоднозначно. Більшість лінгвістів і літературознавців поділяють традиційну точку зору на іронію як троп, стилістичний засіб, техніку комічного [2; 5; 11], обмежуючись у своїх дослідженнях аналізом лексичних засобів її актуалізації. Однак, у новітніх дослідженнях зарубіжних лінгвістів іронію переважно тлумачать як вид дискурсу, ліричного, наративного чи драматичного, який має на меті відобразити приховане значення, що відрізняється, а часто є протилежним до явного [8, 470]. Традиційно її поділяють на: а) мовну іронію (*verbal irony*), що створюється засобами мови; б) іронію обставин або ситуацій (*irony of circumstances or irony of situations*) — невідповідність між тим, що є, і тим, що відбувається, на думку персонажа; в) драматичну іронію (*dramatic irony*) — невідповідність між тим, що знають читачі, і тим, що знають персонажі; г) іронічне бачення (*ironic vision or ironic point of view*) — невідповідність між автором і оповідачем [8, 470; 9, 34-36], зазначаючи, що в художньому творі спостерігається тісне переплетення мовних і немовних видів іронії.

Така тенденція змусила сучасних лінгвістів розглядати категорію іронії ширше, розмежувавши різні поняття — іронії як стилістичного засобу та іронічного смислу, що створюється засобами мови на різних рівнях [1; 3; 4; 6].

На напівфункціональні аспекти іронії звернув увагу С.А. Голубков, наголосивши, що іронія може бути простим частковим стилістичним прийомом, звичайним зображально-виражальним засобом, але може стати і світорозумінням, своєрідним філософським кредо [4, 15]. Подібної точки зору дотримується І.М. Байбакова, вважаючи, що іронія належить до тих стилістичних засобів, які можуть виступати і як троп, і як фігура мовлення, стилістичний прийом і виражальний засіб, а деколи перетворюється з виражального засобу мови в більш широку загальносеміотичну та естетичну категорію [1, 5]. Виходячи з цього твердження, дослідниця вважає плідним комплексний підхід до вивчення мовних засобів іронії, виділяючи лексико-стилістичні, логіко-сміслові, синтактико-стилістичні і просодичні засоби та прийоми створення іронічного ефекту.

Виявлені особливості іронічного зображення дають підставу відмовитись від традиційного трактування іронії лише як тропу й аналізу засобів її реалізації на лексичному рівні. Вважаючи іронію повноправною формою комічного поряд із гумором та сатирою і беручи до уваги способи й умови реалізації іронії в художньому творі, дослідники виділяють два основні типи іронії — ситуативну й асоціативну [6, 63]. Ситуативна іронія — явний, емоційно забарвлений тип іронії, що виникає внаслідок контрасту між ситуативним контекстом і прямим значенням слова, словосполучення, речення. Для реалізації цього типу іронії